

**Державний заклад  
«Південноукраїнський національний педагогічний університет  
імені К. Д. Ушинського»**

Кафедра педагогіки

**Ноздрова О.П.  
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ  
РОБОТИ СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ  
«ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ОСВІТИ»**

для здобувачів вищої освіти за другим (магістерським) рівнем  
зі спеціальності 025 Музичне мистецтво

Одеса – 2020

Рекомендовано до друку рішенням ученої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 8 від 01 лютого 2021 року)

**Ноздрова О.П.** Методичні рекомендації до організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Педагогіка вищої освіти» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 025 (Музичне мистецтво): Одеса, Університет Ушинського, 2020. 25 с.

**Рецензенти:**

– Княжева І.А., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського.

– Яворська Г.Х., доктор педагогічних наук, професор Міжнародного гуманітарного університету

Методичні рекомендації розроблено для допомоги здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014 (Музичне мистецтво). Подано анотацію дисципліни, плани самостійних занять, завдання для самостійної роботи, тезаурус курсу, рекомендовану літературу.

## ЗМІСТ

Педагогіка вищої освіти у системі підготовки фахівців з музичного мистецтва другого (магістерського) рівня вищої освіти.....	
Розподіл годин самостійної роботи студентів магістратури.....	
Завдання для самостійної роботи студентів магістратури.....	
Індивідуальні навчально-дослідні завдання і методичні поради щодо їх виконання.....	
Рекомендовані джерела інформації.....	

**ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ОСВІТИ  
У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З  
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА  
ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВО**

Педагогічна підготовка фахівців у класичних університетах базується на ґрунтовному вивченні ними курсу «Педагогіка вищої освіти» – галузі педагогічної науки, що досліджує фундаментальні питання освіти й виховання студентської молоді, системне забезпечення психолого – педагогічної підготовки науково-педагогічних кадрів для вишів.

Пропоновані методичні рекомендації мають зорієнтувати студентів у структурі базового курсу «Педагогіка вищої освіти» як навчального предмета; найважливіших темах даної дисципліни; активізувати навчально-пізнавальну діяльність студентів, допомогти їм у здійсненні самоконтролю.

Видання містить тезаурус курсу, індивідуальні науково-дослідні завдання щодо організації самостійної роботи іноземних студентів-магістрантів.

Завдання для вивчення курсу «Педагогіка вищої освіти»:

- ознайомити магістрантів з методологічними, теоретичними практичними засадами навчання у вищій школі;
- з'ясувати особливості й специфіку професійної підготовки майбутніх фахівців;
- навчити студентів використовувати педагогічні знання як засіб пізнання основних законів і закономірностей освіти, навчання й виховання особистості;
- розвивати педагогічні здібності студентів;
- набути навичок формування, діагностування й організації студентського колективу;
- застосовувати набуті знання в початковому процесі та втілювати їх в подальшу викладацьку діяльність.

Пропоновані методичні рекомендації складаються з трьох змістових модулів:

1-й модуль – «Загальні засади педагогіки вищої школи», у якому розглядаються предмет та завдання педагогіки вищої школи, її головні категорії, методи педагогічних досліджень, вікові особливості студентської молоді. Студенти отримують знання та навички рефлексії в процесі професійного становлення відповідно до професіограми особистості сучасного викладача вищої школи. Студенти осмислюють процес становлення освіти та виховання як складних соціальних явищ з притаманними їм суперечностями, динамізмом, послідовністю й наступністю.

2-й модуль – «Дидактика вищої школи» розглядає питання: особливості формування педагогічного процесу у вишах; принципи, методи й засоби навчання; види, форми організації навчання у ВНЗ.

3- й модуль – «Організаційно-виховна функція вишу» – студенти ознайомлюються з сутністю, принципами, формами, методами організації різних напрямків виховання та самовиховання студентів.

Виконання запропонованих у методичних рекомендаціях різних видів самостійної роботи сприяє усвідомленому оволодінню студентами магістратури навчальним матеріалом поза межами обов'язкових навчальних занять, набуттю, закріпленню і поглибленню теоретичних знань, освоєнню й удосконаленню практичних умінь, необхідних для здійснення майбутньої викладацької діяльності.

**Мета навчальної дисципліни:** надання здобувачам вищої освіти ґрунтовних знань та вмінь, пов'язаних із психолого-педагогічними засадами навчальної та виховної роботи зі студентами, системне забезпечення психолого-педагогічної підготовки науково-педагогічних кадрів для вишів; ознайомлення магістрантів з методологічними, теоретичними, практичними засадами навчання у вищій школі, з особливостями і специфікою професійної підготовки майбутніх фахівців з вищою освітою, з формами аналізу, організації взаємодії викладача зі студентами в навчальній та виховній діяльності.

Очікувані програмні результати навчання:

ПРН 1. Володіти професійними навичками виконавської (диригентської), творчої та педагогічної діяльності.

ПРН 6. Володіти музичного твору при створенні виконавських музикознавчих та педагогічних музично-аналітичними навичками жанрово-стильової та образно-емоційної атрибуції інтерпретацій.

*Очікувані результати навчання дисципліни:*

Здобувач вищої освіти *знає*:

- сутність предмету педагогіки вищої освіти, її місце в системі педагогічних наук;
  - категорії педагогіки вищої освіти, зв'язок педагогіки вищої освіти з іншими науками;
  - загальні поняття методології та її рівні;
  - рівні наукового дослідження;
  - принципи й методи педагогічного дослідження;
  - вікові особливості студентської молоді;
  - основні форми контролю, оцінки навчальної діяльності та її результатів;
  - сутність, принципи, форми, методи організації різних напрямів виховання та самовиховання студентів;
  - залежність ефективності процесу навчання від його змісту, принципів, засобів, методів, організаційних форм.

Здобувач вищої освіти *уміє*:

- аналізувати освітньо-виховні ситуації;
- застосовувати принципи організації навчання й виховання;
- вибирати методи навчання й виховання, які адекватні педагогічній ситуації;
- володіти прийомами організації, планування науково-педагогічного експерименту;
- здійснювати діагностику вихованості особистості;

Унаслідок досягнення результатів навчання здобувачі вищої освіти в контексті змісту навчальної дисципліни мають опанувати такі компетентності:

#### **Інтелектуальна компетентність:**

Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі музичної професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та здійснення інновацій в теорії, історії музики, у педагогіці, виконавстві та характеризується невизначеністю умов і вимог

#### **Загальні компетентності:**

- ЗК 4 Інтелектуальна (здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу)
- ЗК 2 Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми
- ЗК 7 Міжособистісно-командна (здатність працювати в команді, демонструючи навички міжособистісної взаємодії)
- ЗК 6 Креативна (здатність генерувати нові ідеї, виявляти самостійну ініціативу, творчий підхід до розв'язання освітніх завдань)

#### **Спеціальні (фахові, предметні компетентності):**

- СК 4 Здатність інтерпретувати художні образи у музикознавчій, виконавській, диригентській, композиторській, педагогічній діяльності
- СК 5 Здатність збирати та аналізувати художню інформацію та застосовувати її для теоретичної, виконавської, педагогічної інтерпретації

*Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання:* усне опитування, поточне тестування, розв'язання педагогічних ситуацій, перевірка виконання практичних завдань, іспит.

**РОЗПОДІЛ ГОДИН САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ  
СТУДЕНТІВ МАГІСТРАТУРИ**

**Самостійна робота**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин		Форма контролю
		Денна	Заочна	
	<b>Модуль 1. Загальні засади педагогіки вищої освіти</b>			
1	Розв'язування кросвордів з використанням тезауруса педагогіки вищої освіти	1		Усне опитування, екзамен
2	Розкрити сучасні методи педагогічних досліджень, що використовуються у педагогіці вищої освіти. Визначити їх позитивні та негативні риси	1		
3	Розробити концептуальні карти з педагогіки вищої освіти. Охарактеризувати їх структуру (за фахом)	1		
4	Визначити основні вимоги до викладача сучасної вищої освіти (концептуальні карти)	1		
	<b>Разом</b>	<b>4</b>		

## ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ЗА ЗМІСТОВИМИ МОДУЛЯМИ

Користуючись тезаурусом курсу скласти концептуальні схеми за змістовими модулями.

### СЛОВНИК ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ з педагогіки вищої освіти

**1. Виробнича практика** – одна із форм організації навчального процесу у вищій школі, дидактичні цілі якої – формування професійних умінь і навичок; розширення, закріплення, узагальнення та систематизація знань шляхом їхнього застосування у реальній діяльності (Педагогіка: учебник /Под ред. Л.П. Крившенко. Москва: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. С. 306.).

**2. Дипломні (кваліфікаційні) проекти (роботи)** виконуються на завершальному етапі навчання студентів у вищому навчальному закладі і передбачають: систематизацію, закріплення, розширення теоретичних знань зі спеціальності та застосування їх для розв'язання конкретних наукових, технічних, економічних, виробничих та інших завдань; розвиток навичок самостійної роботи й опанування методики дослідження та експерименту, пов'язаних із темою проекту (роботи). Керівниками дипломних робіт (проектів) призначаються професори й доценти (викладачі) вищого навчального закладу, висококваліфіковані спеціалісти виробництва (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: навчальний посібник / За заг. ред. М. В. Артюшиної. Київ: КНЕУ, 2008. С. 155).

**3. Екзамен** – форма навчання, що має на меті систематизацію, виявлення та контроль знань тих, хто навчається (Педагогіка: учебник / Под ред. Л. П. Крившенко. Москва: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. С. 307).

**4. ECTS** – європейська система перезарахування залікових кредитів, яка передбачає введення системи обліку навчального навантаження, зрозумілої для всіх європейських країн. Кредити ECTS відображають загальне навантаження студента при вивченні певного курсу або його частини (блоку), а також яку частину загального річного навчального навантаження займає певний курс (або блок курсу) у навчальному закладі, що визначає кредити (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: навчальний посібник. / За заг. ред. М. В. Артюшиної. Київ: КНЕУ, 2008. С. 250–251).

**5. Зміст вищої освіти** – система знань, умінь і навичок, професійних світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована в процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва (Лекції з педагогіки вищої школи: навчальний посібник / За ред. В. І.Лозової. Харків: «ОВС», 2006. 406 с.).

**6. Індивідуально-консультативна робота** – це форма організації навчальної роботи, яка здійснюється шляхом створення необхідних умов для виявлення і розвитку індивідуальних особливостей учнів на основі особистісно-діяльнісного підходу. Індивідуально-консультативна робота проводиться з метою посилення мотивації тих, хто навчається, до пізнавальної діяльності і спрямування її в необхідному руслі (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: навчальний посібник / За заг. ред. М. В. Артюшиної. Київ: КНЕУ, 2008. С. 154).

**7. Інноваційна педагогічна технологія** – цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів, педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчально-виховний процес від визначення його мети до очікуваних результатів (Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав, 2004. С. 338–339).

**8. Компетентність людини** – спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання. Вони дозволяють людині визначати, тобто ідентифікувати і розв'язувати, незалежно від контексту (від ситуації), проблеми, характерні для певної сфери діяльності (Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн // *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики* / Під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. С. 8).

**9. Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю студента** – складова частина навчального процесу у вищій школі, що передбачає перевірку, оцінку (вимірювання знань, умінь, навичок, облік (фіксацію) результатів оцінювання у вигляді балів). (Лекції з педагогіки вищої школи: навчальний посібник / За ред. В. І. Лозової. Харків: «ОВС», 2006. 267 с.).

#### **10. Функції контролю**

1. *Контролююча* – полягає у отриманні викладачем інформації про хід пізнавальної діяльності студентів, про те, як іде засвоєння для визначення можливостей подальшого просування в оволодінні змістом освіти. Перевірка є одночасно засобом виявлення ефективності методів і прийомів навчання, що застосовуються самим викладачем.

2. *Навчальна* – сприяє більш глибокому засвоєнню програмового матеріалу, тобто в процесі слухання відповідей товаришів, доповнень викладача здійснюється систематизація знань, їх закріплення.

3. *Діагностично-керуюча* – забезпечує виявлення причин труднощів, які виникають у студента у навчанні, прогалини у знаннях і вміннях, визначення конкретних шляхів усунення недоліків.

4. *Стимулюючо-мотиваційна* – оцінювання навчальних досягнень повинно стимулювати бажання студентів поліпшувати свої результати, самореалізовуватися в навчанні.

5. *Розвивальна* – вимагає спрямування оцінювання на формування самостійного творчого мислення студентів, умінь робити висновки, узагальнювати, застосовувати знання у змінених або нових ситуаціях, визначати головне.

6. *Виховна* – привчає студентів до систематичної роботи, сприяє формуванню дисциплінованості, активності, самостійності, допомагає розібратись у собі. (Лекції з педагогіки вищої школи: навчальний посібник / За ред. В. І. Лозової. Харків: «ОВС», 2006. 241 с.).

**11. Курсові проекти (роботи)** – виконуються з метою закріплення, поглиблення та узагальнення знань, одержаних під час навчання та їхнього застосування для комплексного вирішення конкретного фахового завдання. Тематика курсових проектів (робіт) має тісно пов'язуватися з потребами конкретного фаху. Захист курсового проекту (роботи) проводиться перед комісією у складі двох-трьох викладачів кафедри (предметної або циклової комісії) за участю керівника курсового проекту (роботи) (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: навчальний посібник. / За заг. ред. М. В. Артюшиної. Київ: КНЕУ, 2008. С. 154–155).

**12. Кредитно-модульна система організації навчального процесу** – це модель організації навчального процесу, що ґрунтується на поєднанні модульної організації навчального процесу та використання кредитів ECTS для обліку навчального навантаження студентів (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: навчальний посібник. / За заг. ред. М. В. Артюшиної. Київ: КНЕУ, 2008. С. 251).

**13. Конференція навчальна** – організаційна форма навчання, спрямована на розширення, закріплення і вдосконалення знань, формування досвіду творчої діяльності. Проводиться, як правило, з декількома навчальними групами. Головне у конференції – вільне, щире обговорення проблемних питань (Педагогіка: учебник / Под ред. Л.П. Крившенко. Москва: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. С. 304).



**14. Лабораторне заняття** – це організаційна форма навчального заняття, на якому учні (студенти) під керівництвом педагога проводять експерименти чи досліди в навчальних лабораторіях з використанням відповідного обладнання, комп'ютерної техніки (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: навчальний посібник. / За заг. ред. М. В. Артюшиної. Київ: КНЕУ, 2008. С. 154).

**15. Лабораторний метод** ґрунтується на самостійному проведенні тими, хто навчається, експериментів, дослідів із застосуванням приладів, інструментів, тобто із використанням спеціального обладнання (Педагогіка: учебник / Под ред. Л. П. Крившенко. Москва: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. С. 287).

**16. Лекція** (від лат. lectio – читання) – спосіб викладу (логічно стрункого,, систематизованого, послідовного та ін.) об'ємного теоретичного матеріалу для забезпечення свідомого сприймання й засвоєння наукової інформації студентами: (Лекції з педагогіки вищої школи: навчальний посібник / За ред. В. І. Лозової. Харків: «ОВС», 2006. С. 141).

До лекції у вищій школі ставиться ряд загальних дидактичних вимог.

По-перше, зміст лекції має відповідати робочій навчальній програмі, відобразити найновітніші досягнення науки, висвітлювати перспективи подальшого розвитку наукових пошуків. По-друге, у лекції мають реалізовуватись вимоги загально дидактичних принципів навчання: науковості, систематичності і послідовності, свідомості, активності й самостійності, наочності, зв'язку змісту навчального матеріалу з професійною діяльністю, доступності, емоційності. По-третє, має бути забезпечена логічно доцільна структура лекції відповідно до змісту навчального матеріалу. По-четверте, лекція має сприяти активізації мисленнєвої діяльності студентів з метою їх інтелектуального розвитку. По-п'яте, у лекції доцільно виокремлювати певні компоненти змісту для самостійного опрацювання студентами з належним методичним забезпеченням.

Лекція містить у собі можливості здійснення освітньої, розвивальної, виховної, організуючої функцій.

Освітня функція – забезпечує можливості для оволодіння змістом навчального матеріалу на рівні історичного досвіду і ознайомлення з новими досягненнями науки, усвідомлення перспективи подальшого розвитку наукових пошуків у відповідних галузях, а також розкриття можливостей використання конкретних знань у професійній діяльності. Розвивальна функція – зумовлена необхідністю забезпечення оптимальних умов для інтелектуального розвитку особистості шляхом включення її в активну розумову діяльність. Виховна функція лекції дає змогу формувати у майбутніх фахівців певні морально-духовні якості безпосередньо через зміст навчального матеріалу і організацією їх на конкретну пізнавальну діяльність. Організуюча функція лекції особливо важлива з погляду мобілізації студентів на навчальну діяльність. Це той стрижень навколо якого групуються всі інші види навчальної діяльності. (Кузмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навч. посібн. Київ: Знання, 2005. С. 277–279).

**17. Лекція навчальна** – це логічно завершений, науково-обґрунтований і систематизований виклад певного наукового питання, ілюстрований, за необхідності, засобами наочності та демонструванням дослідів (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: навчальний посібник. / За заг. ред. М. В. Артюшиної. Київ: КНЕУ, 2008. С. 153).

**18. Метод конкретних ситуацій (кейс-метод)** – це такий метод навчання, за якого студентам пропонується проаналізувати реальну життєву ситуацію. Опис цієї ситуації одночасно відображає не тільки якусь практичну проблему, але й актуалізує певний комплекс знань, які необхідно засвоїти під час вирішення проблеми. При цьому сама проблема не має однозначного вирішення, являє собою особливий, розгалужений і неоднозначний оптимум (Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі: навч. посіб. / За ред. М. В. Артюшиної, О. М. Котикової, Г. М. Романової. Київ: КНЕУ, 2007. С. 230).

**19. Метод презентацій** використовується для представлення досягнень або викладення матеріалу, що вимагає унаочнення у максимальному обсязі (Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі: навч. посіб. / За ред. М. В. Артюшиної, О. М. Котикової, Г. М. Романової. К.: КНЕУ, 2007. С. 187.).

**20. Модуль** – логічно завершена частина навчального матеріалу, яка обов'язково супроджується контролем рівня знань й сформованості умінь та навичок студентів (Товажнянский Л. Л., Романовський О. Г., Бондаренко В. В., Понамарьов О. С., Черваньова З. О. Основи педагогіки вищої школи: навч. посібник. Харків, НТУ «ХП», 2005. С. 300).

**21. Модульно-рейтингова система контролю навчальної успішності студентів** (Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана) – системне і систематичне оцінювання дій та результатів дій студентів над завданнями до кожної теми навчальної дисципліни упродовж всього навчального року (поточний контроль) та оцінювання рівня засвоєння основних положень дисципліни на іспиті (підсумковий контроль) (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: навчальний посібник / За заг. ред. М. В. Артюшиної. Київ: КНЕУ, 2008. С. 249).

**22. „Мозковий штурм”** – це ефективний метод колективного обговорення, пошук рішення, який здійснюється шляхом вільного обговорення думки всіх учасників (Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі: навч. посіб. / За ред. М. В. Артюшиної, О. М. Котикової, Г. М. Романової. Київ: КНЕУ, 2007. С. 184).

**23. Навчальна дискусія** – це метод, за допомогою якого здійснюється групове обговорення проблеми для встановлення істини шляхом зіставлення різних думок (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: навчальний посібник / За заг. ред. М. В. Артюшиної. Київ: КНЕУ, 2008. С. 87).

**24. Навчальні задачі** – це чітко сформульовані проблеми й умови їх розв'язання, в яких розмежовується відоме і невідоме. Тобто те, що слід віднайти шляхом здійснення певної послідовності дій (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: навчальний посібник. / За заг. ред. М. В. Артюшиної. Київ: КНЕУ, 2008. С. 52).

**25. Навчальний модуль** у практиці організації навчання за умов України розглядається як: а) змістова одиниця вимірювання навчальної інформації; б) відносно цілісний комплекс навчальних елементів, що складаються з окремих чи інтегрованих дисциплін, або їх розділів, сукупності тем чи окремих питань (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: навчальний посібник / За заг. ред. М. В. Артюшиної. Київ: КНЕУ, 2008. С. 243).

**26. Навчання у вищій школі** – спеціально організована взаємодія суб'єктів пізнавальної діяльності, яка моделюється (визначається її цілі завдання, зміст, структура, методи, форми, мотиви навчальної діяльності студентів, функції навчання) для активного опанування студентами основами соціального досвіду, накопиченого людством у різних галузях науки з метою розвитку інтелектуальної, чуттєво-волевої сфер їхньої життєдіяльності, виховання потреби в самоосвіті, самовихованні (Лекції з педагогіки вищої школи: навчальний посібник / За ред. В. І. Лозової. Харків: «ОВС», 2006. С. 89).

**27. Освітній проект** – це форма організації занять, що передбачає комплексний характер діяльності всіх його учасників, отримання освітньої продукції за певний проміжок часу – від одного заняття до декількох місяців (Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі: навч. посіб. / За ред. М. В. Артюшиної, О. М. Котикової, Г. М. Романової. Київ: КНЕУ, 2007. С. 189).

**28. Оцінювання навчальної діяльності** – це встановлення рівня відповідності реальних результатів навчання еталонним (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: навчальний посібник / За заг. ред. М. В. Артюшиної. Київ: КНЕУ, 2008. С. 214).

**29. Педагогічна діяльність** – вид професійної діяльності, змістом якої є навчання, виховання, освіта, розвиток тих, хто навчається... Однією з найважливіших характеристик педагогічної діяльності є її спільний характер: вона обов'язково припускає педагога і того, кого він вчить, виховує, розвиває. Ця діяльність не може бути діяльністю лише «для себе». Її

сутність – у переході діяльності «для себе» у діяльність «для іншого», «для інших». У цій діяльності поєднуються самореалізація педагога та його цілеспрямована участь в зміні того, хто навчається (рівня його навченості, вихованості, розвитку, освіченості)». (Введение в педагогическую деятельность: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. А. С. Роботовой. 2-е изд., стереотип. Москва: Издательский центр «Академия», 2004. С. 6).

**30. Практичне заняття** (від лат. *practicos* – діяльний) – форма навчального заняття, в ході якої викладач організовує розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентами відповідно сформульованих завдань. (Кузмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навчальн. посіб. Київ: Знання, 2005. С. 302).

**31. Практичне заняття** – це організаційна форма навчального заняття, що формує практичні вміння і навички шляхом виконання практичних завдань (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: навчальний посібник. / За заг. ред. М. В. Артюшиної. Київ: КНЕУ, 2008. С. 154).

**32. Проблемна лекція** – лекція у процесі якої включення мислення студентів здійснюється викладачем за допомогою створення проблемних ситуацій.

Для створення проблемної ситуації використовуються наступні прийоми: пряма постановка проблеми; проблемне завдання; повідомлення інформації, яка містить суперечність; повідомлення протилежних думок з будь-якого питання; звернення уваги на те чи інше життєве явище, яке потрібно пояснити; повідомлення фактів, які викликають непорозуміння; співставлення життєвих знань з науковими; постановка питання на яке повинен відповісти студент, прослухавши частину лекції і зробити висновки (Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: методичний посібник для студентів магістратури. Житомир, Житомирський пед. ун-тет, 2003. С. 102).

#### Структура проблемної лекції

№ з.п.	Етапи	Цілі	Прийоми та способи лектора
1.	Вступ	Оволодіти увагою аудиторії, викликати інтерес	Почати лекцію з несподіваної репліки, факту, жартівливого зауваження
2.	Постановка проблеми	Показати її актуальність; проаналізувати суперечності, часткові проблеми, сформулювати загальну проблему	Звернення до інтересів слухачів, їх потреб; посилення на факти, документи, авторитетні висловлювання; аналіз усталених, але неправильних поглядів
3.	Розчленування проблеми на під-проблеми, задачі, питання	Чітке відокремлення переліку проблем, задач, питань, розкриття їх сутності	Обґрунтування логіки розв'язання проблеми; побудова загальної схеми розв'язання проблеми, ідеї, гіпотези; засоби вирішення, можливі результати, наслідки.
4.	Виклад своєї позиції, підходів, засобів розв'язання	Показ у порівняльному аналізі власних підходів, позицій та інших думок	Обґрунтування доказових суджень, аргументів; використання прийомів критичного аналізу, порівняння
5.	Узагальнення, висновки	Сконцентрувати увагу аудиторії на головному; висловити резюме тому, що було сказано	Використання твердження, що інтегрує головну ідею, думка; найсильнішого аргументу, крилатого вислову. Показ перспективи розвитку подій

(Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / За ред. З. Н. Курлянд. 3-є видання, перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. 399 с.).

**33. Проблемна ситуація у навчанні** – це пізнавальна трудність, для подолання якої студенти мають здобути нові знання або докласти інтелектуальних зусиль. Проблемна ситуація, що усвідомлюється та приймається студентами до розв'язання, перетворюється у проблему. Проблема у якій зазначено параметри та умови розв'язання переходить у проблемну задачу чи проблемне завдання. (Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / За ред. З. Н. Курлянд. 3-є видання, перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. С.119–120).

**34. Проблемне навчання** – такий спосіб його організації, під час якого той хто навчається отримує нові знання в результаті активної самостійної або частково самостійної (за участю викладача) мисленнєвої діяльності і який передбачає використання специфічних методичних прийомів (створення проблемних ситуацій, постановку навчальних проблем в умовах проблемної ситуації, керівництво пізнавальною діяльністю тих хто вчиться у процесі вирішення проблем). (Дрибан В. М. Активизация обучения в высшей школе: аспект проблемного обучения : учебное пособие. Изд. 2-е доп. Донецк: Дон ГУЭТ, 2002. С. 17–18)

**35. Проблемне навчання** – це така організація процесу навчання, сутність якої полягає в утворенні в навчальному процесі проблемних ситуацій, вирішенні та вирішенні студентами проблем. (Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / За ред. З. Н. Курлянд. 3-є видання, перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. С. 119).

**36. Проблемний виклад навчального матеріалу** – іяльність лектора, спрямована на створення проблемних ситуацій, постановку навчальних проблем і керівництво самостійною пізнавальною діяльністю тих хто навчається у процесі формулювання або вирішення проблем (або в обох цих компонентах). (Дрибан В. М. Активизация обучения в высшей школе; аспект проблемного обучения : учебное пособие. Изд. 2-е, доп. Донецк: Дон ГУЭТ, 2002. С. 44).

**37. Проблемні питання** – питання, відповіді на які не містяться ні в попередніх знаннях учнів, ні в наявній інформації, що пред'являється, і які викликають у них інтелектуальні ускладнення (Махмутов М. И. Проблемное обучение. Основные вопросы теории. Москва: Педагогика, 1975. С. 220).

**38. Проектування педагогічного процесу** – цілеспрямоване творче попереднє значення і конструювання програми спільної діяльності суб'єктів та її подальшої реалізації, яка спрямована на забезпечення особистісно-розвивального підходу (Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: навч. посіб. / За ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти. К.: Видавництво А.С.К., 2003. С. 104).

**39. Рейтинг навчальний** – „накопичена оцінка” або оцінка, що враховує „передісторію”, тобто результат роботи учня упродовж певного часу, наприклад семестру (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: навчальний посібник / За заг. ред. М. В. Артюшиної. Київ: КНЕУ, 2008. С. 245).

**40. Самостійна робота студента** – це специфічний вид діяльності учіння, головною метою якого є формування самостійності суб'єкта, що навчається, а формування його вмінь, знань і навичок здійснюється опосередковано через зміст і методи всіх видів навчальних занять (В. А. Козаков Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение: учеб. пособие. Київ: Вища шк., 1990. С. 14–15)

**41. Самостійна робота студента** – це навчальна діяльність студента, яка планується, виконується за завданням, під методичним керівництвом і контролем викладача, але без його прямої участі. (Кузмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навчальн. посіб. Київ: Знання, 2005. С. 309).

**42. Семінарське заняття** – це форма навчального заняття, на якому викладач організовує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та організовує дискусію стосовно попередньо визначених тем, до яких слухачі готують тези виступів на основі індивідуально виконаних занять (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: навчальний посібник. / За заг. ред. М. В. Артюшиної. Київ: КНЕУ, 2008. С. 154).

**43. Семінарське заняття** – (від лат. *seminarium* - "розсадник") – форма навчального заняття, за якої викладач організовує дискусію із завчасно визначених тем до яких студенти готують тези відповідей або індивідуально виконані реферати – доповіді. (Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / За ред. З. Н. Курлянд. 3-є видання, перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. С. 135).

Різновиди семінарських занять:

1. Семінар запитань і відповідей.
2. Семінар – розгорнута бесіда: передбачає попередню підготовку студентів з визначених завдань.
3. Семінар – колективне читання: студенти зачитують тексти, коментуючи їх зміст з позицій розвитку сучасної науки.
4. Семінар, що передбачає усні відповіді студентів з наступним їх обговоренням.
5. Семінар-дискусія: студенти маючи програму завчасно готуються до дискусії та розгортають її безпосередньо на занятті.
6. Семінар, що передбачає обговорення й оцінювання письмових рефератів студентів.
7. Семінар-конференція: студенти завчасно готують доповіді виступають з ними, відповідають на запитання своїх колег.
8. Семінар – теоретична конференція: проводиться зі студентами кількох груп курсу на основі вивчення об'ємного розділу чи цілої дисципліни.
9. Семінар – вирішення проблемних завдань: проводиться на основі створення проблемних ситуацій, виділенням проблемних завдань і праці над їх розв'язанням.
10. Семінар - прес-конференція: кілька студентів готують повідомлення з вузлових питань, а всі учасники включаються в їх обговорення.
11. Семінар – "мозковий штурм": студенти завчасно ознайомлюються з важливими проблемними завданнями, які потребують вирішення, під час семінару вносять конкретні пропозиції, що до розв'язання проблеми. (А. М. Алексюк. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія. Київ: Либідь, 1998. С. 472–473)

**44. Тест дидактичний (педагогічний)** – підготовлений згідно із певними вимогами комплекс стандартизованих завдань, що дають змогу виявити в учасників тестування компетенції, які піддаються певному оцінюванню за заздалегідь встановленими критеріями (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: навчальний посібник. / За заг. ред. М. В. Артюшиної. Київ: КНЕУ, 2008. С. 231).

**45. Тестові завдання** – певні типи дій тих, хто навчається, які мають бути прийняті за свідчення досягнення результату (Психологія діяльності та навчальний менеджмент: Навчальний посібник. / За заг. ред. М. В. Артюшиної. Київ: КНЕУ, 2008. С. 231).

**46. Тренінг** – багатофункціональний метод передбачених змін психологічних феноменів людини, групи та організації з метою гармонізації професійного й особистісного буття людини (Макшанов С. И. Психология тренинга. Спб.: Б.в., 1997. 212 с.).

**47. Тренінг** – навчання технологіям дії на основі певної концепції реальності в інтерактивній формі (Сидоренко Е. В. Технологии создания тренинга. От замысла к результату. СПб.: Издательство «Речь»; ООО Сидоренко и Ко, 2007. С. 11)

**48. ECTS** – це система, яка створена для забезпечення єдиної міждержавної процедури оцінювання навчання, системи виміру і порівняння результатів навчання, їхнього академічного визнання і передачі від одного закладу освіти іншому. Система може використовуватися усередині закладу освіти, між закладами освіти однієї країни, а так само між закладами освіти - партнерами з різних країн. Система ECTS базується на принципах взаємної довіри учасників і передбачає виконання правил щодо всіх її частин: ECTS-кредитів, ECTS-оцінок, Угоди про навчання і Зарахування кредитів. Для абітурієнтів заклад освіти розробляє Інформаційний пакет.

**49. Академічна година** – це мінімальна облікова одиниця навчального часу. Тривалість академічної години становить, як правило, 45 хвилин. Дві академічні години

утворюють пару академічних годин (надалі пара). Зміна тривалості академічної години, як правило, не допускається. Проте, при проведенні пари без перерви, її тривалість може змінюватись, але повинна становити не менше як 80 хвилин.

**50. Академічний календар** – календарні терміни навчального процесу та вивчення окремих дисциплін протягом академічного року.

**51. Академічний рік** – поділ навчального року на семестри (два) чи триместри, кількість навчальних тижнів, перелік дисциплін у семестрі (триместрі), тижневий розклад аудиторних та індивідуальних занять, заліків і екзаменів.

**52. Базова вища освіта** – освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатніми для здобуття нею кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра.

**53. Бакалавр** – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула базову вищу освіту, фундаментальні і спеціальні уміння та знання щодо узагальненого об'єкта праці (діяльності), достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

**54. Вечірня і заочна (дистанційна) форми** організуються для тих осіб, які не мають можливості навчатись з відривом від своєї основної професійної діяльності. Для таких осіб чинним законодавством передбачено певні пільги.

**55. Вибіркові навчальні дисципліни** вводяться вищим закладом освіти для більш повного задоволення освітніх і кваліфікаційних запитів особи та потреб суспільства, ефективнішого використання можливостей закладу освіти, врахування регіональних потреб тощо. Вони можуть бути як обов'язкові для всіх студентів, так і ті, що обираються студентами індивідуально. Вибіркові навчальні дисципліни запроваджуються, як правило, у формі спеціальних навчальних курсів для поглиблення загальноосвітньої, фундаментальної і фахової (теоретичної і практичної) підготовки.

**56. Види навчальних (аудиторних) занять:** лекція, лабораторне, практичне, семінарське та індивідуальне заняття, консультація.

**57. Визнання залікових одиниць** - визнання вищим навчальним закладом залікових одиниць або кваліфікацій, отриманих студентом у іншому навчальному закладі.

**58. Вища освіта** – рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації.

**59. Вищий навчальний заклад** – освітній, освітньо-науковий заклад, який заснований і діє відповідно до законодавства про освіту, реалізує відповідно до наданої ліцензії освітньо-професійні програми вищої освіти за певними освітніми та освітньо-кваліфікаційними рівнями, забезпечує навчання, виховання та професійну підготовку осіб відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей та нормативних вимог у галузі вищої освіти, а також здійснює наукову та науково-технічну діяльність.

**60. Вищий навчальний заклад першого рівня акредитації** – вищий навчальний заклад, у якому здійснюється підготовка фахівців за спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста.

**61. Вищий навчальний заклад другого рівня акредитації** – вищий навчальний заклад, у якому здійснюється підготовка фахівців за спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста та за напрямками підготовки освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра.

**62. Вищий навчальний заклад третього рівня акредитації** – вищий навчальний заклад, у якому здійснюється підготовка фахівців за напрямками освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра, спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста, а також за окремими спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня магістра.

**63. Вищий навчальний заклад четвертого рівня акредитації** – вищий навчальний заклад, у якому здійснюється підготовка фахівців за напрямками освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра, спеціальностями освітньо-кваліфікаційних рівнів спеціаліста, магістра.

**64. Денна (стаціонарна) форма навчання** є основною формою здобуття певного освітньо-кваліфікаційного рівня. Організація навчального процесу на денній (стаціонарній) формі навчання вищим закладом освіти здійснюється з відривом від виробництва.

**65. Державна атестація студента** – це визначення фактичної відповідності рівня його освітньої (кваліфікаційної) підготовки вимогам освітньої (кваліфікаційної) характеристики.

**66. Державний стандарт освіти** – це сукупність норм, які визначають вимоги до освітнього, освітньо-кваліфікаційного рівня. Державні стандарти освіти розробляються для кожного освітнього (освітньо-кваліфікаційного) рівня та напрямку підготовки (спеціальності) і затверджуються Кабінетом Міністрів України. Вони підлягають перегляду та перезатвердженню не рідше як один раз на десять років. Складовими державного стандарту освіти є: освітня (освітньо-кваліфікаційна) характеристика; нормативна частина змісту освіти і тести.

**67. Дипломний проект, дипломна робота** – це індивідуальне завдання науково-дослідницького, творчого чи проектно-конструкторського характеру, яке виконується студентом на завершальному етапі фахової підготовки і є однією із форм виявлення теоретичних і практичних знань, вміння їх застосовувати при розв'язуванні конкретних наукових, технічних, економічних, соціальних та виробничих завдань. Дипломні проекти викочують, як правило, студенти-випускники технічних, технологічних, та інших споріднених спеціальностей, а на гуманітарних спеціальностях виконується здебільшого дипломна робота.

**68. Екзаменаційна сесія** – це період підведення підсумків навчальної роботи студентів протягом семестру. Тривалість та терміни її проведення визначаються навчальним планом (робочим навчальним планом). Під час сесії проводяться екзамени за окремим розкладом, який затверджується проректором (заступником директора) з навчальної роботи. Перерва між екзаменами, якщо вона необхідна студентам для самопідготовки, повинна становити не менше 3–4 днів. Перед кожним екзаменом обов'язково проводиться консультація. Час і місце проведення екзамену планується з урахуванням його форми: усної чи письмової. Час і місце проведення екзамену дозволяється змінювати тільки за погодженням з деканом факультету (завідувачем відділення).

**69. Екстернат** – особлива форма навчання. Ця форма навчання дає можливість особам, які мають відповідний освітній, освітньо-кваліфікаційний рівень, здобути певний рівень освіти або кваліфікації шляхом самостійного вивчення навчальних дисциплін і складання у вищому закладі освіти заліків, екзаменів та інших форм підсумкового контролю, передбачених навчальним планом.

**70. Заліковий кредит** – одиниця виміру навчального навантаження необхідного для засвоєння змістових модулів або блоку змістових модулів;

**71. Заліковий курс** – курс, після закінчення якого студент отримує академічні залікові одиниці з певної програми навчання.

**72. Зміст освіти** – соціально адаптована система знань, умінь та навичок, зумовлена цілями і потребами особи, суспільства, держави.

**73. Змістовий модуль** – система навчальних елементів, що поєднана за ознакою відповідності певному навчальному об'єктові;

**74. Знання** – результат процесу пізнавальної діяльності, її перевірене суспільною практикою і логічно впорядковане відображення в свідомості людини. Знання — категорія, яка відображає зв'язок між пізнавальною і практичною діяльністю людини. Знання виявляються в системі понять, думок, уявлень і образів, орієнтованих основ діяльності і т.ін., які мають певний об'єм і якість. Знання можна ідентифікувати тільки тоді, коли вони виявляються у вигляді уміння виконувати відповідні розумові або фізичні дії.

**75. Індивідуальний навчальний план студента** – це нормативний документ, за яким здійснюється навчання студента, виходячи з вимог освітньо-професійної програми відповідного рівня підготовки та з урахуванням його особистих освітньо-професійних інтересів і потреб. Індивідуальний навчальний план студента складається на підставі робочого навчального плану і включає всі нормативні навчальні дисципліни та вибіркові навчальні дисципліни, обрані студентом, з обов'язковим урахуванням структурно-логічної схеми підготовки. Індивідуальний навчальний план складається на кожний навчальний рік і затверджується в порядку, встановленому вищим закладом освіти, але, як правило, деканом факультету (завідувачем відділення). Методичне керівництво індивідуальним навчанням студентів та контроль за виконанням ними індивідуальних навчальних планів здійснюється деканами факультетів (завідувачами відділень) та відповідними кафедрами (предметними або цикловими комісіями).

**76. Індивідуальні завдання** є однією із форм організації навчання у вищій школі, яка має на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які студенти одержують в процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці. До індивідуальних завдань відносяться реферати, розрахункові, графічні, курсові та дипломні проекти (роботи) тощо. Індивідуальні завдання виконуються студентами самостійно під керівництвом викладачів. Як правило, індивідуальні завдання виконуються окремо кожним студентом. У тих випадках, коли завдання мають комплексний характер, до їх виконання можуть залучатися кілька студентів, у тому числі студенти, які навчаються на різних факультетах (відділеннях) і спеціальностях.

**77. Індивідуальні заняття** є новою формою організації навчального процесу у вищих закладах освіти. Вони передбачають створення умов для якнайповнішої реалізації творчих можливостей студентів, які виявили особливі здібності в навчанні та нахил до науково-дослідної роботи і творчої діяльності. Індивідуальні заняття проводяться, як правило, у позанавчальний час за окремим графіком, складеним кафедрою (предметною або цикловою комісією) з урахуванням потреб і можливостей студента. Організація та проведення індивідуальних занять доручається найбільш кваліфікованим викладачам. Індивідуальні заняття на молодших курсах спрямовуються здебільшого на поглиблення вивчення студентами окремих навчальних дисциплін, на старших вони мають науково-дослідний характер і передбачають безпосередню участь студента у виконанні наукових досліджень та інших творчих завдань.

**78. Інформаційний пакет** – документ, який містить загальну інформацію про університет, назву напрямів, спеціальностей, спеціалізацій спеціальностей, анотації (змістові модулі) із зазначенням обов'язкових та вибіркових курсів, методики і технології викладання, залікові кредити, форми та умови проведення контрольних заходів, опис системи оцінювання якості освіти тощо.

**79. Кафедра** – базовий структурний підрозділ вищого навчального закладу (його філій, інститутів, факультетів), що проводить навчально-виховну і методичну діяльність з однієї або кількох споріднених спеціальностей, спеціалізацій чи навчальних дисциплін і здійснює наукову, науково-дослідну та науково-технічну діяльність за певним напрямом.

**80. Кваліфікація** – сертифікація досягнень або компетенцій студента з зазначенням виду і назви підготовки, яка надає право доступу до подальшої освіти та професійної діяльності.

**81. Коледж** – вищий навчальний заклад другого рівня акредитації або структурний підрозділ вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у споріднених напрямках підготовки (якщо є структурним підрозділом вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації або входить до навчального чи навчально-науково-виробничого комплексу) або за кількома спорідненими спеціальностями і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення.



**82. Консультація** – це один із видів навчальних занять. Вона проводиться з метою отримання студентом відповіді на окремі теоретичні чи практичні питання та для пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування. Консультації протягом семестру (поточні консультації, семестрові) та перед контрольним заходом (екзаменаційні) проводяться за графіком деканату факультету (відділення).

**83. Кредит** – одиниця обсягу та вимірювання результатів навчання, досягнутих на певний момент виконання програми навчання, – система змістових модулів, які з урахуванням засвоєння студентами окремих навчальних елементів (відповідно психофізичних норм засвоєння при використанні форм, методів і способів навчання), можуть бути засвоєні за 24-54 години навчального часу (сума годин аудиторної і самостійної роботи студента за тиждень). Згідно додатка 1 Конвенції Ради Європи і ЮНЕСКО про визнання кваліфікації з вищою освітою, кредит — точно документована мінімальна умовна одиниця вимірювання «вартості» будь-якої складової навчальної програми, яку виконав студент під час навчання.

**84. Кредитно-модульна система навчання (КМСН)** – спланована за роками навчання, заснована, в основному, на самостійному засвоєнні кожним студентом числа кредитів, що відповідають змісту кредитно-модульних програм навчальних дисциплін і проходження практик. Вона дозволяє індивідуалізувати навчально-пізнавальну діяльність студентів за змістом, методами та засобами навчальної роботи та за темпами просування до заданого, відповідно світовим стандартам, рівня і якості освіти на різних етапах її розвитку у ВНЗ. Кредитно-модульна система навчання реалізується з урахуванням принципів, що враховують основні особливості модульного навчання та організації системи навчального процесу у ВНЗ та забезпечують академічну сумісність дисциплін;

**85. Кредитно-модульна система організації навчального процесу (КМСОНП)** – модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів). Структурно-діяльними елементами системи є:

**86. Курсовий проект (робота)** є одним із видів індивідуальних завдань навчально-дослідницького, творчого чи проектно-конструкторського характеру, який має на меті не лише поглиблення, узагальнення і закріплення знань студентів з нової навчальної дисципліни, а й застосування їх при вирішенні конкретного фахового завдання і вироблення вміння самостійно працювати з навчальною і науковою літературою, електронно-обчислювальною технікою, лабораторним обладнанням, використовуючи сучасні інформаційні засоби та технології. За час навчання у вищому закладі освіти кожний студент виконує 2-3 курсові проекти (роботи) з навчальних дисциплін, які є базовими для відповідної спеціальності, їх конкретна кількість визначається навчальним планом.

**87. Лабораторне заняття** – це вид навчального заняття, на якому студенти під керівництвом викладача проводять натурні або імітаційні експерименти чи досліди в спеціально обладнаних навчальних лабораторіях з використанням устаткування, пристосованого для умов навчального процесу. Дидактичною метою лабораторного заняття є практичне підтвердження окремих теоретичних положень даної навчальної дисципліни, набуття практичних умінь та навичок роботи з лабораторним устаткуванням, обладнанням, обчислювальною технікою, вимірювальною апаратурою, методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі. Перелік тем лабораторних занять визначається робочою навчальною програмою дисципліни.

**88. Магістр** – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання професійних завдань та обов'язків (робіт) інноваційного характеру певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

**89. Модуль** є задокументованою, в структурі КМП, завершеною частиною освітньо-професійної програми (навчальної дисципліни, практики, державної атестації), що

реалізується відповідними формами навчального процесу. Це закінчений блок (обсяг інформації, яку має засвоїти студент, або навчальна діяльність, яку має виконати студент. Модуль, у залежності від мети, характеру дисципліни та матеріального (інформаційного) забезпечення може виступати як основний засіб навчання чи містити у собі ознаки організаційної форми або об'єднувати те й інше. Модуль охоплює: 1). цільову програму дій; 2). змістовий модуль, який представляє собою – систему навчальних елементів, що поєднана за ознакою відповідності певному навчальному об'єктові, який через систему навчальних елементів розкриває зміст (інформацію або діяльність), який повинен бути засвоєний студентом, та 3). операційно-діяльнісний модуль, в якому в нормах кредиту та видах навчальних дій розкривається навчальне навантаження (активна участь) студента в модулі; 4). резюме – завершальний (підсумковий) етап оволодіння студентом модулів у кредитах. Модуль забезпечує гармонію між обсягом та якістю навчальної роботи студента;

**90. Молодший спеціаліст** – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула неповну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для здійснення виробничих функцій певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

**91. Навички** – дії, які виконуються під час здійснення певної діяльності, а завдяки багаторазовим повторенням стають автоматичними і виконуються без усвідомленого контролю.

**92. Навчальна дисципліна (у вищому навчальному закладі)** – педагогічно адаптована система понять про явища, закономірності, закони, теорію, методи і т. ін. (система змістових модулів, об'єднаних за змістом освіти), будь-якої галузі діяльності (або сукупності галузей діяльності) з визначенням необхідного рівня сформованості у тих, хто навчається, певної сукупності умінь і навичок, передбачених для засвоєння студентом.

**93. Навчальна лекція** – це логічно вивершений, науково обґрунтований і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, ілюстрований, при необхідності, засобами наочності та демонстрацією дослідів. Лекція є одним з основних видів навчальних занять і, водночас, методів навчання у вищій школі. Вона покликана формувати у студентів основи знань з певної наукової галузі, а також визначати напрямки, основний зміст і характер усіх інших видів навчальних занять та самостійної роботи студентів з відповідної навчальної дисципліни.

**94. Навчальна програма** – це нормативний документ, який визначає місце і значення навчальної дисципліни в реалізації освітньо-професійної програми підготовки, її зміст, послідовність і організаційні форми вивчення навчальної дисципліни, вимоги до знань і умінь студентів. Навчальна програма включає пояснювальну записку, тематичний виклад змісту навчальної дисципліни і список літератури. Навчальні програми нормативних дисциплін входять до комплексу документів державного стандарту освіти, розробляються і затверджуються як його складові. Навчальні програми вибіркових дисциплін розробляються і затверджуються вищим закладом освіти.

**95. Навчальний день студента** становить не більше 9 академічних годин, а навчальний тиждень – не більше 54 академічних годин.

**96. Навчальний елемент** – автономний навчальний матеріал, призначений для засвоєння елементарної одиниці знання або уміння, який використовується для самонавчання або навчання під керівництвом викладача. Навчальний елемент починається з декларації про той об'єм знань і/або умінь, яким повинна оволодіти особа, яка навчається, містить відповідний теоретичний матеріал, різні тести і вправи і, як правило, закінчується тестом «Перевірка досягнень», результати якого свідчать про рівень засвоєння знань, змісту певного матеріалу. Навчальні елементи групуються в змістові модулі, що є основними структурними одиницями навчального курсу(дисципліни).

**97. Навчальний курс** – це завершений період навчання студента протягом навчального року.

**98. Навчальний об'єкт** – обсяг навчальної інформації, яка має самостійну логічну структуру і зміст та дає можливість оперувати цією інформацією в процесі розумової діяльності.

**99. Навчальний план** – це нормативний документ, який складається вищим закладом освіти на підставі освітньо-професійної програми та структурно-логічної схеми підготовки і визначає перелік та обсяг нормативних і вибіркових навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять (лекції, лабораторні, практичні, семінарські, індивідуальні заняття, консультації, навчальні й виробничі практики) та їх обсяг, графік навчального процесу, форми і засоби проведення поточного й підсумкового контролю. У навчальному плані відображається також обсяг часу, передбачений на самостійну роботу. Навчальний план розробляється на весь період реалізації відповідної освітньо-професійної програми підготовки і затверджується керівником вищого закладу освіти.

**100. Навчальний рік** – це навчальний час, який складається з навчальних днів, екзаменаційних сесій, вихідних, святкових та канікулярних днів.

**101. Навчальний семестр** – це складова частина навчального часу студента, що закінчується підсумковим семестровим контролем. Тривалість семестру визначається навчальним планом.

**102. Навчальний час студента** визначається кількістю облікових одиниць часу, відведеного на реалізацію освітньо-професійної програми підготовки на певному освітньо-кваліфікаційному рівні. Обліковими одиницями навчального часу студента є академічна година, навчальний день, навчальний тиждень, навчальний семестр, навчальний рік, навчальний курс.

**103. Неповна вища освіта** – освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатніми для здобуття нею кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста.

**104. Норма кредиту** виражається в балах (або інших показниках). Це максимально можлива кількість балів, яку максимально може набрати студент, виконуючи своє навчальне навантаження в кредитному модулі. Визначає якість залікового кредиту в прийнятій у ВНЗ системі оцінювання;

**105. Нормативний термін навчання** – термін навчання за денною (очною) формою, необхідний для засвоєння особою нормативної та вибіркової частин змісту навчання і встановлений стандартом вищої освіти.

**106. Нормативні навчальні дисципліни** визначаються державним стандартом освіти (освітньо-професійною програмою підготовки). Дотримання їх назв є обов'язковим для вищих закладів освіти, а обсяг не може бути меншим від обсягу, встановленого державним стандартом освіти.

**107. Освітній рівень** передбачає задоволення потреб особистості у здобутті загальної середньої та вищої освіти шляхом навчання у різних типах закладів освіти. Законом України “Про вищу освіту” визначені такі освітні рівні: початкова загальна освіта; базова загальна середня освіта; повна загальна середня освіта; професійно-технічна освіта; базова вища освіта; повна вища освіта.

**108. Освітня характеристика** – це основні вимоги до якостей і знань особи, яка здобула певний освітній рівень. Зміст освітньої характеристики як складової частини державного стандарту освіти визначається Міністерством освіти України окремо для кожного освітнього рівня.

**109. Освітньо-кваліфікаційна характеристика** – це основні вимоги до професійних якостей, знань і умінь фахівця, які необхідні для успішного виконання професійних функцій. Зміст освітньо-кваліфікаційної характеристики визначається Міністерством освіти України для кожного освітньо-кваліфікаційного рівня.

**110. Освітньо-кваліфікаційний рівень** передбачає здобуття певного рівня освіти і кваліфікації. Законом України “Про вищу освіту” визначені такі освітньо-кваліфікаційні рівні: кваліфікований робітник, молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр.

**111. Освітньо-професійна програма підготовки** – це перелік нормативних навчальних дисциплін із зазначенням загального обсягу часу (в годинах), відведеного для їх вивчення та форм підсумкового контролю з кожної навчальної дисципліни.

**112. Підсумковий контроль** проводиться з метою оцінювання результатів навчання студентів на певному освітньо-кваліфікаційному рівні або на окремих його етапах. Підсумковий контроль включає семестровий контроль і державну атестацію студента.

**113. Повна вища освіта** – освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатніми для здобуття нею кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра.

**114. Поточний контроль** здійснюється під час проведення практичних, лабораторних та семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студентів з певних розділів (тем) навчальної програми, й також до виконання конкретних завдань. Форми проведення поточного контролю під час навчальних занять і система оцінювання знань студентів визначаються відповідною кафедрою (предметною або цикловою комісією).

**115. Практика студентів** є невід’ємною складовою частиною процесу підготовки фахівців у вищих закладів освіти і проводиться на оснащених відповідним чином базах практики закладів освіти, а також на сучасних підприємствах і організаціях різних галузей господарства, освіти, охорони здоров'я, культури, торгівлі і державного управління. Дидактичною метою практичної підготовки студентів є оволодіння ними навичками, вміннями та способами організації майбутньої професійної діяльності.

**116. Практичне заняття** – це вид навчального заняття, на якому викладач організовує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентами відповідно до сформульованих завдань. Основна дидактична мета практичного заняття – розширення, поглиблення й деталізація наукових знань, отриманих студентами на лекціях та в процесі самостійної роботи і спрямованих на підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, прищеплення умінь і навичок, розвиток наукового мислення та усного мовлення студентів.

**117. Програма навчальної дисципліни** – програма, що визначає мету, зміст, об’єм, порядок вивчення дисципліни, рівень сформованості умінь і знань, навчально-методичне забезпечення.

**118. Програма навчання** – перелік курсів (навчальних дисциплін), необхідних для надання студенту кваліфікації вищої освіти. «Програма» також визначає напрями навчання і необхідні для отримання кваліфікації вимоги.

**119. Результати навчання** – специфічні інтелектуальні і практичні навички (компетенції), отримані в результаті засвоєння змісту освітньої програми навчання.

**120. Розклад навчальних занять** – це документ вищого закладу освіти, який забезпечує виконання навчального плану в повному обсязі щодо проведення навчальних занять. Розклад занять розробляється деканатом (відділенням) і затверджується проректором (заступником директора) з навчальної роботи.

**121. Самостійна робота** є основним засобом засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Навчальний час, відведений для самостійної роботи студента, регламентується навчальним планом (робочим навчальним планом) і повинен становити не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу навчального часу, відведеного для вивчення конкретної навчальної дисципліни.

**122. Семестровий диференційований залік** – це форма підсумкового контролю, яка передбачає оцінювання засвоєння студентами навчального матеріалу з певної навчальної дисципліни в основному на підставі результатів виконаних ними індивідуальних завдань.

Його проведення планується здебільшого при відсутності поточного та підсумкового контролю знань (модульного контролю, екзамену). Цей вид підсумкового контролю також не передбачає обов'язкову присутність студентів.

**123. Семестровий екзамен** – це одна з основних форм підсумкового контролю рівня і якості засвоєння студентами теоретичних знань та практичних вмінь і навичок з окремої навчальної дисципліни за семестр.

**124. Семестровий залік** – це форма підсумкового контролю, що полягає в оцінюванні засвоєння студентами навчального матеріалу на підставі результатів виконання ними завдань і певних видів роботи під час практичних, семінарських та лабораторних занять. Ці результати можуть зараховуватися як підсумок поточного контролю без додаткового опитування студентів.

**125. Семестровий контроль** проводиться у формі екзамену, заліку або диференційованого заліку. Ці форми контролю можуть проводитися усно чи письмово, за екзаменаційними білетами, тестами або у формі довільної співбесіди.

**126. Семінарське заняття** – це вид навчального заняття, на якому викладач організовує обговорення студентами питань з попередньо визначених тем робочою навчальною програмою. Семінарські заняття проводяться у формі бесіди (просемінар), рецензування та обговорення рефератів і доповідей, дискусій. Семінари сприяють розвиткові творчої самостійності студентів, поглиблюють їх інтерес до науки і наукових досліджень, виховують педагогічний такт, розвивають культуру мови, вміння та навички публічного виступу, участі в дискусії.

**127. Система освіти** – сукупність взаємодіючих освітніх програм і державних освітніх стандартів різного рівня і спрямованості; мережа освітніх установ, що реалізують їх незалежно від організаційно-правових форм, типів і видів; система органів управління освітою і підвідомчих їм установ і організацій.

**128. Спеціалізація** – набуття особою здатностей виконувати окремі завдання та обов'язки, які мають особливості, в межах спеціальності.

**129. Спеціаліст** – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

**130. Спеціальність** – сукупність знань, умінь, навичок із певної галузі знань та практичної діяльності, надбаних у процесі цілеспрямованої підготовки і досвіду практичної роботи і підтверджених відповідним документом про освіту.

**131. Стандарт вищої освіти** – сукупність норм, які визначають зміст вищої освіти, зміст навчання, засіб діагностики якості вищої освіти та нормативний термін навчання.

**132. Трансфер кредитів** – «перенесення кредитів» у розумінні визнання в закладах країни А, чи в закладах іншої країни Б, де були задокументовані ці кредити.

**133. Угода про навчання** – це документ, у якому визначаються права та обов'язки сторін при навчанні за кредитно-модульною системою, і який укладають студент, прийнятий до університету, з одного боку, та університет, з іншого боку. Угоду про навчання також укладають між собою заклади освіти – партнери у разі здійснення частини навчання тим чи іншим студентом в іншому закладі освіти. В угоді зазначається перелік дисциплін, які студент буде вивчати у закладі-партнері, права та обов'язки закладів-партнерів. Форма угоди про навчання регламентується відповідним положенням, затвердженим ректором університету.

**134. Університет** – багатoproфільний вищий навчальний заклад четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації широкого спектра природничих, гуманітарних, технічних, економічних та інших напрямів науки, техніки, культури і мистецтв, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, відповідний рівень

кадрового і матеріально-технічного забезпечення, сприяє поширенню наукових знань та здійснює культурно-просвітницьку діяльність.

**135. Факультет** – основний організаційний і навчально-науковий структурний підрозділ вищого навчального закладу третього та четвертого рівнів акредитації, що об'єднує відповідні кафедри і лабораторії.

**136. Філія** – відокремлений структурний підрозділ, що створюється з метою забезпечення потреб у фахівцях місцевого ринку праці та наближення місця навчання студентів до їх місця проживання.

**137. Форми організації навчального процесу у вищих закладах освіти:** навчальні заняття, виконання індивідуальних завдань, самостійна робота студентів, практична підготовка і контрольні заходи.

**138. Ціна кредиту** – виражене в академічних годинах навантаження студента на конкретній спеціальності, фіксує обсяг виконання студентом навчального навантаження (трудомісткість);

**139. Якість вищої освіти** – відповідність вищої освіти як соціальної системи соціально-економічним потребам, інтересам особи, суспільства і держави, що відображає компетентність, ціннісні орієнтації, соціальну спрямованість і зумовлює здатність задовольняти як особисті духовні й матеріальні потреби, так і потреби суспільства.

## Індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ)

№ з/п	Завдання	Кількість годин	
		Денна	Заочна
	<b>Модуль 1. Загальні засади педагогіки вищої освіти</b>		
1	Реферат з педагогіки вищої освіти «Вища освіта в зарубіжних країнах»(за вибором)	10	
2	Написання і захист реферату: «Виховна робота зі студентами вищого навчального закладу», «Моральне виховання студентів», «Правове виховання і всеобуч», « Екологічне виховання студентської молоді»; студентське есе «Що для мене патріотизм і любов до Батьківщини?» (за вибором)	15	
	<b>Разом</b>	<b>25</b>	

### МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ РЕФЕРАТУ

Готуючи реферат, необхідно:

1. Визначити тему.
2. Підібрати літературу (з'ясувати, яка існує література з теми реферату; скласти її список; використовувати документи, першоджерела, монографії, довідники, збірники, газетні та журнальні матеріали).
4. Опрацювати дібрані джерела з робочими стислими помітками, закладками в книжці: розібратися в змісті; відбирати суттєве, основне; дати певну оцінку прочитаному; перевірити, чи збігається Ваша оцінка якоїсь проблеми з думкою автора, інших авторитетних осіб; вибрати для реферату більш яскраві факти, приклади, цікаві положення; зробити необхідні висновки.
5. Скласти план відповідно до обсягу реферату, можливі межі його розширення. Обов'язково включіть до плану актуальність теми та її значення.
6. Систематизувати опрацьований матеріал.
7. Реферат включає три частини:
  - Вступ. Розкривається актуальність теми, її зв'язок з важливими проблемами сучасної практики, історія питання. Оформити потрібно яскраво, привабливо. Може бути поданий короткий огляд використаної в рефераті літератури.
  - Основна частина.
  - У висновку формулюються основні висновки, узагальнення та рекомендації: вказуються питання, які вдалося висвітлити більш-менш повно, та ті, які потребують подальшої роботи. Обов'язково висловіть своє ставлення до викладеної теми, її змісту.
8. Оптимальний обсяг реферату – 6-10 друкованих сторінок. Такий реферат потребує для усного викладу перед аудиторією 10-15 хвилин.
9. Під час усного виступу краще розповідати, а не читати реферат. Для цього потрібно скласти розгорнутий план-конспект на 2-4 сторінки.
10. Під час добору мовних засобів для написання реферату необхідно врахувати особливості наукового стилю мовлення і зважати на аудиторію.
11. Наприкінці реферату слід подати список використаної літератури. Бібліографічний опис джерела і списку літератури (дотримуватися вимог ДСТУ 2015).
13. Прочитайте текст і відредагуйте його.
14. Правильно оформіть реферат (на титульній сторінці зазначте назву установи, де виконано роботу, прізвище та ім'я автора, групу, навчальну дисципліну, рік написання, прізвище, ініціали, науковий ступінь, наукове звання і посаду керівника роботи; текст пишеть з одного боку друкованого аркуша, почніть із плану (змісту), наприкінці реферату наведіть список використаної літератури, залиште два чистих аркуші для написання рецензії).

## РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

### Базова література

З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк та ін. Педагогіка вищої освіти : навчальний посібник / 3-є видання, перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. 399 с.

Виховна робота зі студентською молоддю : навчальний посібник / За заг. ред. Т. Ю. Осипової. Одеса : Фенікс, 2006. 288 с.

### Допоміжна література

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи: теорія, історія. Підручник. Київ : Либідь, 1998. 560 с.
2. Андрущенко В. П. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу. *Вища освіта України*. 2004. № 1. С. 5–9.
3. Артемова Л. В. Педагогіка і методика вищої школи : навч.-метод. посіб. Київ : Кондор, 2008. 272 с.
4. Анцибор М. М. Активизация учебно-познавательной деятельности студентов при изучении дисциплин педагогического цикла. Тула, 1992. 209 с.
5. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2009. 248 с.
6. Брінклі А, Десантс Б., Флемм М.. Мистецтво бути викладачем : Практ.посібник. Київ : Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент освіти в Україні», 2003. 144 с.
7. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої освіти. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 185 с.
8. Вища освіта України і Болонський процес : навчальний посібник / За ред. В. Г. Кременя. Тернопіль : Навчальна книга. Київ : Богдан, 2004. 384 с.
9. Вознюк Н. М. Етико-педагогічні основи формування особистості : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 196 с.
10. Галузинский В. М. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні : навч. посібник. Київ : Інтел, 1995. 168 с.
11. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
12. Гура О. І. Вступ до спеціальності «Педагогіка вищої школи»: навч. посібник: Вид. 2-ге, виправл. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 188 с.
13. Гура О. І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу : теоретико-методологічний аспект : монографія. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2006. 332 с.
14. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя: Учебн. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2002. 208 с.
15. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики. Під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. 112 с.
16. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. Київ: Грамота. 2005. 448 с.
17. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої освіти : навчальний посібник. Київ : Знання, 2005. 486 с.
18. Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі: навч. посіб.; За ред. С. У. Гончаренка, П. М. Олійника. Київ: Вища шк., 2003. 323 с.
19. Морева Н. А. Технологии профессионального образования : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва: Издат. центр «Академия», 2008. 432 с.
20. Мороз О. Г., Падалка О. С., Юрченко В. І. Викладач вищої школи: психолого-педагогічні основи підготовки; за заг. ред. академіка О. Г. Мороза. Київ : НПУ, 2006. 208 с.



21. Навчальний процес у вищій педагогічній школі : навч. посібник / За ред. О. Г. Мороза. Київ , 2001. 337 с.
22. Нісімчук А. С., Падалка О. С., Шпак О. Т. Сучасні педагогічні технології : навч. посібник. Київ: Просвіта, 2000. 368 с.
23. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий. В 2 т. Т. 1. Москва: НИИ шк. технологий, 2006. 816 с. (Энциклопедия образовательных технологий).
24. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності : навч. посіб. Київ : Вища шк., 2004. 335 с.
25. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. 2-ге вид., доп. Київ : Академвидав, 2010. 456 с.
26. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика : учебное пособие для студентов вузов. Москва : Изд. Центр «Академия», 2008. 256 с.

#### **Інформаційні ресурси в Інтернеті**

- <http://zakon1.rada.gov.ua>
- [http://www.ido.rudn.ru/psychology/pedagogical\\_psychology/progr.html](http://www.ido.rudn.ru/psychology/pedagogical_psychology/progr.html)
- <http://aied.inf.ed.ac.uk/aiedsoc.html>
- <http://dspace.pdpu.edu.ua>
- <http://lib.sportedu.ru/press/tpfk/2001N5/p45-49.htm>
- <https://library.pdpu.edu.ua>
- <http://nrat.ukrintei.ua>
- <http://www.nbu.gov.ua>